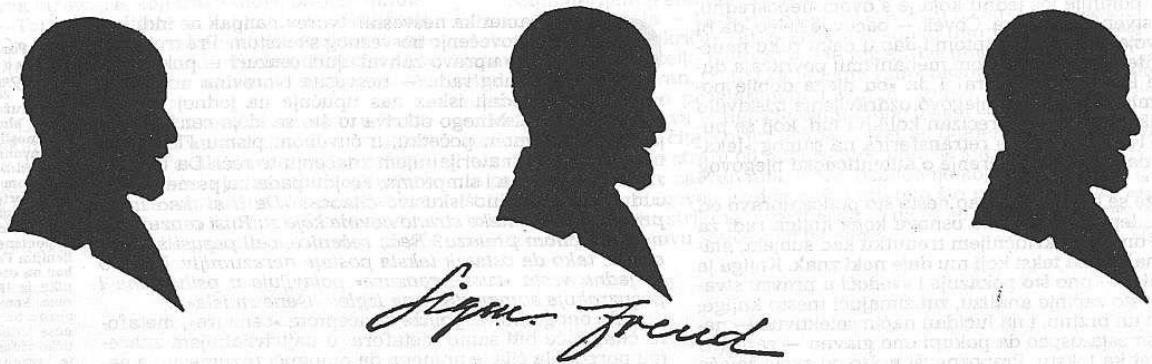

odbijanje prema frojdu. odbacivanje.

Julija Kristeva

Tako i tekst trenutno ponovo rešava nesklad između označitelja i označenog koji je uspostavljen simbolom negacije i koji određuje svaku cenzuru socijalnog porekla, da bi ga ponovo postavio, ali naravno, sa drugačjom preraspodelom. On utiče da odbacivanje deluje na istom mestu kao i simboličko i socijalna cenzura koja ustanovljava jezički sistem kao sistem simbola (dvostruko strikulisan označitelj/označeno).

To odbacivanje, taj utrošak je upravo trenutak kada se u punoj snazi pojavljuje jedinka, ali je ono istovremeno i nezamislivo van nje. Ono jedinstvenost pretpostavlja kao uslov i horizont koji i dalje treba prekoracivati i prevazilaziti. Ono je vezivno tkivo samo onoliko koliko je i uslov povezivanja koje se odvija negde drugde. Ako se odbacivanje postavlja kao fundamentalni i inherentno svakoj tezi, to ne znači da se ono može postaviti i kao uzrok. Odbacivanje odbacuje i sam uzrok, budući da je ono uvek ponavljanje jednog impulsa, koji je i sam odbacivanje. Njegov zakon je zakon povratka, a ne postanka: taj zakon predstavlja povratak novog i neposrednog povezivanja koje se iskazuje kao nemogući prodor unapred. U nizu termina koje smo naveli, odbacivanje je arheološki najpodobnije da označi podsticajni, iterativni i nadznačenijski vid te dinamike značenja. Ono podrazumeva jednu preverbalnu, prelogičku i alogičku »funkciju« u onom smislu u kojem *logos* znači »odnos«, »celinu«. Termini »rascep i povezivanje« pogodniji su da označe raspad, počev od već ustanovljenog domena subjekta i značenja, tj. sa stanovišta koje razmatra jezik i jedinstvo subjekta kao normativizovanu značenjsku zdržućenost. Budući da prvi termin [odbacivanje] više odgovara raznolikosti značenja koju želimo da pokažemo i pošto, kada je reč o tekstu, on stvara u sebi jedno vanznačenjsko stičište, koje čak prethodi jeziku, zadržaćemo se na njemu. Međutim, budući da druga dva termina (»rascep, povezivanje«), nalažavaju skriveno jedinstvo koje se udaljava i ponovo uspostavlja povratkom odbacivanja, budući da oni, dakle označavaju logičku liniju nepremostivog *uma*, koja osigurava povratak odbacivanja u proces i sprečava ga da utone u neartikulisano nagonsko u kome se gubi svaka mogućnost stvaranja značenja, upotrebljavaćemo i njih. Naša zamisao kretiće se između te dve tačke i ta će dvostrislenost predstaviti dvostrimenost samog procesa, podeljenog i jedinstvenog. Međutim, onoliko koliko se te dve niti mešaju i prožimaju, jedinstvo razuma označeno sa druga dva termina, izbjigaće uvek u ritmu koji je nagnestio prvi termin. Ponovljeno odbacivanje je tu da bi, između ostalog, kroz prozodiju, sprečilo stazu Jednog smisla, Jednog mita, Jедне logike.

Prema Frojdovom članku o *Verneinung*, odbijanje (*Ausstossung*) sačinjava stvarni objekt kao takav, i čineći ga izgubljениm, stvara simboličku funkciju.

Ego zadovoljstva, sjedinjen sa oralnim egom, egom sjedinjavanja (*Einsbeziehung*), ravnodušan je prema spoljašnjosti. Odbijanje (*Ausstossung*) uvedi spoljašnjost koja nije potpuno odvojena, već se uvek iznova postavlja. Ali ono je već suprotno načelu zadovoljstva sjedinjenja i stvara jednu radikalnu spoljašnjost: borba sa njom biće uvek *topos* prihvatanja i *chora* pokreta procenjivanog subjekta. Načelo zadovoljstva

koje sjedinjuje i identificuje, Frojd je izgleda zamislio kao podsticaj potiskivanju. Delujući protiv načela zadovoljstva, odbacivanje i njegovo simboličko predstavljanje znakom negacije, deluje protiv posledica potiskivanja: »Međutim, ostvarenje funkcije sudjena postaje moguće tek pošto je stvaranje simbola negacije omogućilo mišljenju prve korake u oslobođanju od posledica potiskivanja i istovremeno od stega načela zadovoljstva.«¹

Dakle, važno je naglasiti da Frojd, promišljajući ustanovljenje simboličke funkcije preko simbola negacije, kaže da se ona uvedi odbijanjem (*Ausstossung*, tj. *Verwerfung* u »L'homme aux loups«), ali ne kaže ni reč o »nagonskoj osnovi« -čina-, o nagonu koji pokreće tu »kinemu«, ne kaže ništa o odbacivanju. Ono što sledi tom izostavljanju je to što će simbolička funkcija, preko odbijanja, biti suprotstavljena *Einseziehung*-u, sjedinjenju, stapanju, koje upućuje na oralnost i zadovoljstvo. Simbolička funkcija biće, dakle suprotna svakom zadovoljstvu i odvojena od njega, konstituisana kao mesto oca i suprega. Jedini način da se reaguje protiv posledica potiskivanja nametnutog stegom načela zadovoljstva, biće dakle, odričanje od zadovoljstva putem simbolizacije, putem uvođenja znaka kroz odsustvo odbaćenog i zanavale izgubljenog objekta.

Ono što iz takvog tumačenja izgleda isključeno, je skriveno zadovoljstvo u simboličkoj funkciji odbijanja, zadovoljstvo koje ta funkcija potiskuje, ali koje se u nju može vratiti i koje, sjedinjeno sa oralnim zadovoljstvom, može poremetiti, čak rastociti simboličku funkciju. U svakom slučaju, ono može stvaranje ideja pretvoriti u »umjetničku igru«, može poremetiti simbolično tako što će mu vratiti nagon i od njega načiniti semiotičko oruđe, pokretnu *choru*. Nagon o kome je reč je analni nagon: analno odbacivanje, analnost, u kojoj Frojd vidi sadističku crtu seksualnog instinkta i koji poistovećuje sa nagonom ka smrti; želeli bismo da naglasimo važnost tog analnog odbacivanja, te analnosti koja prethodi uvođenju simboličkog i koja mu je i uslov i potisnuto. Pošto je procenjivanje subjekta, procenjivanje njegovog jezika i –ili same simboličke funkcije, ono podrazumeva – u telesnoj uštedi koja mu je i oslonac – reaktivaciju te analnosti. Lotreamonovi (Lautreamont), Žarijevi (Jerry), Artoovi (Artaud) tekstovi – da navedemo samo njih – jasno označavaju analni nagon kao pokrećatelj tela subjekta u njegovom rušenju simboličke funkcije. Frojdovo čutanje pred analnošću, jednak onom pred Sinjorelijevim (Signorelli) freskama, nije samo simptom zatvaranja očiju pred homoseksualnošću, koju je označio u osnovi društvenog organizma; to čutanje se vezuje za čutanje psihoanalize pred simboličkom funkcijom i kritikom subjekta. Psihoanaliza govori o fantazmima u književnosti, ali nikad o ekonomiji subjekta koji rastače

¹ Freud, »La dénégation«, in REVUE FRANÇAISE DE PSYCHANALYSE, vol. 7, No 2, 1934. [kod nas prevedeno kao OPORICANJE u časopisu »Književna rec«, br. 279 od 25. 05. 1986. god.]

² »Au-delà du principe de plaisir«, in ESSAIS DE PSYCHANALYSE, Payot, 1963, p. 69.

³ »L'importance de la formation du symbolisme dans le développement du moi« (1930), in ESSAIS DE PSYCHANALYSE, Payot, 1967, p. 277.

simboličko i, njemu pridružen jezik. Ako povratak odbijanja da bi poremetilo simboličku i sublimaciju, u modernim tekstovima svedoče o nagonu ka smrti rušenju, kako živog, tako i subjekta, kako zanemariti uživanje prikriveno tom »agresivnošću«, tom sadističkom »crtom«. Uživanje u uništenju (ili, ako želite, »nagonu ka smrti«) koje se kroz jezik ispoljava u tekstu, prolazi kroz iskopavanje potisnute – sublimisane analnosti. To znači da, pre nego što će se spremiti na jednu novu semiotičku mrežu, pre nego što će stvoriti jednu novu strukturu koja će biti predstavljena »delom«, još nesimbolizovani nagon, »ostaci prvih simbolizacija«, kroz razotkrivenu analnost i već poznatu homoseksualnost, napadaju sve staze procesa punjenja značenjem (znak, jezik, odredničku porodičnu strukturu).

Onde treba podrobnije da podsetimo na uplitanje odbacivanja i uživanja u simboličku funkciju i njenu kritiku. Sadistička crta seksualnog instinkta naslućuje se, kako u oralnoj, tako i u genitalnoj fazi, ali ona dominira analnom fazom i postavlja se kao osnovni činilac libidinozne uštade i to u toj meri da Trojd priznaje »mogućnost postojanja primarnog sadizma, okrenutog prema egu, pre svake izolacije subjekta, dakle primarnog mazohizma«.² Ono što mi nazivamo odbacivanjem, nije ništa drugo do semiotički oblik te stalne agresivnosti i mogućnosti njenog postavljanja, dakle obnavljanja. Ako je to odbacivanje destruktivno, »nagon ka smrti«, ono je istovremeno i mehanizam novog zamaha, tenzije, života, težeće izjednačenju tenzije, inercije i smrti, ono ovekovećuje tenziju i život.

Podsetimo da ono što psihanaliza naziva analnom fazom se nalazi pre edipovskog konflikti i prema Trojd, pre razdvajanja ega i ida. To je faza koja sasvim zatvara jedan dugack period koji je od suštinskog značaja za infantilni libido, period nazvan sadistički koji preovladuje u doba pre Edipa (oralni, muskularni, uretralni i analni sadizam). U svim tim formama, (a analna je poslednja koju treba potisnuti i u tom smislu najznačajnija) ispoljava se erotizacija analnih, uretralnih i sfinktera glotisa kao i mehanizma za kretanje, nastala pod naletom energetskih punjenja. Ti impulsi prolaze kroz sfinktere i izazivaju zadovoljstvo u trenutku kad se telo oslojava tvari koje su mu pripadale, a koje se sada odbacuju. Snažno zadovoljstvo istovremeno je gubitku, odvajajujući od tela i izolaciji objekata van njega. To je suštinsko iskustvo odvajanja, pre stanja u kome će se naći realni objekt izbačen iz tela: to odvajanje nije nedostajanje, već rasterećenje i ono, iako lišava, ujedno pruža zadovoljstvo. Psihanaliticar pretpostavlja da se taj gubitak praćen radošću oseća kao napad istovremeno na izbačeni objekt, na svaki spoljni objekt (uključujući oca i majku) i na vlastito telo. Tako se postavlja problem: kako umiriti tu agresivnost, tj. kako sprečiti to zadovoljstvo prouzrokovano odbacivanjem, čija dvosmislenost (telesno uživanje istovremeno sa gubljenjem delova tela) predstavlja splet zadovoljstva i pretnje koji karakteriše nagon. »Normalan« put, edipovski, sastoji se u identifikaciji sopstvenog tela sa telom jednog od roditelja u edipovskoj fazi. Istovremeno se odbačeni objekt konačno odvaja, ne samo kao odbačen, već i poništen kao i materijalni objekt, on je »onaj drugi« sa kim je jedini mogući odnos: znak, simbolički odnos »in absentia«. Tako se odbacivanje nalazi na putu da postane znak, objekt, kad taj objekt bude jednom odvezan od tela i odvojen kao realni objekt; drugim rečima, ono je na putu nametanja superega.

Ipak, a slučajevi dečje šizofrenije to potvrđuju, silovitost odbacivanja i analnog zadovoljstva koje ono stvara, može biti tolika da edipovska identifikacija bude nemoćna da je apsorbuje i simbolizuje postavljanjem realnog objekta koji može imati značenje. Odbacivanje se vraća, a zadovoljstvo njime prouzrokovano učvršćuje u njemu telo, bez mogućnosti da se ono od toga odbrani njegovim prigušivanjem ili potiskivanjem. Odbacivanje i sadizam, psihološki gledano, njegova »nizbrdica«, vraćaju se i remete simboličke veze stvorene edipizacijom. »Poremećaje« u ponašanju koji tome slede, Melani Klein (Mélanie Klein) tumači kao »odbrana« organizma od opasnosti koju nosi agresivnost. Međutim, ova psihanalitičarka priznaje da je »ta odbrana nasilne prirode (podylačimo) i različita od mehanizma potiskivanja« koji uvedi simbolizam.³ Dakle, ta »odbrana« je otpor, substitut nagonskom »nasilnom« procesu, koji, ne samo što nema psihološku vrednost prevencije, već i stvara dispoziciju »sadističkog« nagonskog naboja, izražavanje odbacivanja koje ne obuhvata gradenje superega (kao što je to slučaj sa Edipom). Deformacije i ponavljanja reči i sintagmi, hiperkinezija ili stereotipije svedoče o gradenju jednog semiotičkog sistema – chore – koji prkos istovremeno verbalnoj simbolizaciji i tvaranju superega, prema modelu oca i njegovom omedivanju sticanjem znanja o jeziku.

Savladavanje jezika i naročito sintaksičke strukture koja ga normativizuje, čini u stvari paralelu fazi ogledala.⁴ Savladavanje jezika pretpostavlja poništenje analnosti, tj. ono je savladavanje sposobnosti simbolizacije konačnim odricanjem od odbačenog objekta, njegovim potiskivanjem u obliku znaka. Svaki povratak odbacivanja sa ertoškim zadovoljstvom sfinktera koje ono nosi, remeti tu simboličku sposobnost i njenu završnicu, savladavanje jezika. Uključivši se u sistematičku jeziku, odbacivanje odlaže ili sprečava (kod šizoidnog deteta) njegovo savladavanje. Kod odraslih, taj povratak nesublimisan i nesimbolizovan analnosti razbija linearnost značenjskog lanca, izazivajući paragramatizam i glosola-

liju. U tom smislu, usklici, ti semiotički mehanizmi koji krstare modernim fenomenološkim tekstovima, pojavljuju se kao ritmovano iskašljavanje kod Artoa, otkrivajući borbu sa superegom nesublimisane analnosti; ideoški gledano, takav preobražaj značenjskog lanca napada, izaziva i razotkriva potisnuti sadizam, prikriven analnost društvenog aparata.

Izgleda da dve okolnosti omogućavaju opstanak odbacivanja, kao što uskladjuj njegovo izbijanje, pozitiviranje i potvrdu, a da u isto vreme, ga ne ukinu u pranoičnom roditeljskom jedinstvu. Jedna od tih okolnosti je **oralizacija**: ponovno otkriće majčinog tela, ali ne više kao tela roditeljskog, kao šupljine i vagine, tela koje odbija – odbacuje, već kao tela glasovnog, kao grla, glasa, grudi – muzike, ritma, prozodije, paragrafa, matrice prorokove parabole; to je Edip jednog incesanta na daljinu, »označitelj«, stvaran ako ne stvarnost. Druga okolnost, nerazdvojiva od prve, vidi se u ponovnom otkriću tela braće, ponovnom ustanovljenju **homoseksualnog bratstva** koje će zanavek, bez predaha i bez kraja, težiti ubistvu Jedinog. Oca, da bi nametnulo jednu logiku, jednu politiku, jedan moral i jedno označenje, ali drugačije, kritičko, borbeno, revolucionarno: kao braća primitivne horde po Trojd ili prema Mikelandelovoj »Bici kentaura« iz Firence. Te dve okolnosti označavaju i dve »nizbrdice« u tekstu jednu »poetsku« i drugu »pobedničku«, koje, putem odbacivanja, realizuju proces punjenja značenjem, čineći od njega tvorevinu za zajedničku upotrebu. Skandiranje rečenica u **Maldororovim pevanjima** (kao na klavir, reklo bi se), Malarmeov (Mallarmé) ritam, lednost »Herodijade« i raskošna otmenost Meri Loran (Méry Laurent) koju je strašno priježljivao čitat Parnas, preko preciznosti i snobizma (koji nagoveštavaju zabranjenu, idealizovanu i oralizovanu majku) sve do grčke glasnice kod Malarmea; ili, na jedan drugi način, okeanska i pokorna majka, mada i prezavtne dragana obešenog kod Lotreamona – čine deo prve »nizbrdice«. Hegelova filozofija u delu *Un coup de dés i l'igit-u*,⁵ sveti, monaški i ritualni zov »Knjige« kod Malarmea, razbijena i ponovno ustanovljena logika Lotreamonovih Pesama – označavaju u drugoj »nizbrdici« dvojnika one prve.

Oralizacija može biti posrednik između fundamentalnog sadizma odbacivanja i njegove značenjske sublimacije: kao da je oralizacija naša tumaćenje melodije, harmonije, ritma, »nežnih« i »priyatnih« tonova, pesničke muzikalnosti, sve što nalazimo u »simbolističkoj« struci i npr. kod Malarmea. Agresivnost odbacivanja zakočena je nezasitnom težnjom za stapanjem sa majčinim telom: težnjom o čijem postojanju svedoči Malarmeova biografija.

Superego i njegov linearni jezik, odreden spregom subjekta/predikat svojih sintagmi, pobediši su povratkom oralnog i glatnog zadovoljstva: izgleda da su sisane i izluciće, sjeđenje ili odbijanje majčinih grudi u osnovi te erotizacije glasovnog aparata i preko njega, u osnovi uvođenja u jezički potredak viška zadovoljstva, obeleženog fonetskom, morfološkom, čak i sintaksičkom preraspadom (Džošove (Joyce) složenice, Malarmeova sintaks).

Usna duplja je organ opažaja koji se najranije razvio i koji, pri hranjenju obezbeđuje prvi dodir sa spoljašnjosti, ali i sa drugim. Pokret prvočitog »zarivanja« koji treba da ostvari kontakt, čak i biološki neophodno stapanje sa telom majke, stiče negativnu vrednost počev od 6. meseca: u to doba okrećanje glave označava odbijanje koje prethodi apstraktnom, »semantičkom« ne- u 15. mesecu.⁶

Oralnost koja teži spajanju i nezasitna, odbijajuća, negativna oralnost tako su sad čvrsto isprepletanje, kao što su i tokom analne faze koja sledi i omogućuje naglašenu agresivnost, obezbeđujući telu oslobadanje i još uvek negativan odnos sa spoljašnjosti i sa drugim. Stoga, čak iako je priznato kao najstariju, stapanjuču oralnost i libidonozni nagon, koji ona podržava nošeni su i u stvaranju simboličke funkcije, određeni odbacivanjem.⁷

Ako se rasplitanjem ili iz nekog drugog razloga, poveća značaj odbijanja kao nosioca nagona ili, precizno rečeno, njegovog negativnog naboja, on se provodi kroz mišićni aparat⁸ koji brzo oslobada energiju u kratkotrajnim letima: pokreti slikara ili igrača mogu se uporediti sa ovim mehanizmom. Međutim, odbacivanje može proći i kroz glasovni aparat: usna duplja i glasnice, kao jedini unutrašnji organi koji nemaju sposobnost koja im inače, po prirodi, pripada, da zadrže vezanu energiju, rasterećuju se kroz dovršeni sistem fonema svojstvenih svakom jeziku, povećanjem njihove učestalosti, njihovim nagomilavanjem ili ponavljanjem što određuje izbor morfema¹⁰ čak i sabijanjem više »pozajmljenih« morfema u jednu jedinu leksemu.¹¹

Svojom investicijom u usnu duplju, odbacivanje u njoj budi »libidonozni« »ujednačujući« »pozitivni« nagon, karakterističan još od najstarijih vremena, za tu istu duplju, u prvočitom pokretu »zarivanja«. Novom fonemskom i ritmičkom mrežom koju stvara, odbacivanje postaje izvor »estetskog« zadovoljstva. Ne napuštajući liniju čula, ono je preseca i preobrazava, beležići u njoj put impulsu kroz telo: od anusa do usta.

Zato ćemo reći da je odbacivanje povratak odbijanja – **Ausstossung ili Verwerfung**¹² u polju ustanovljenog subjekta: on ponovo ustanavljuje realne objekte, stvara nove, ponovo izmišljaju stvarno i ponovo ga simbolizuje. Ako time podseća na regresivni proces šizoidnog tipa, ono ga i pozitivije i potvrđuje uvođeći ga u značenjsku sferu koja postaje izdvojena, podešena, procenjivana. U simbolizaciji odbacivanja nalazi se neod-

⁴ U psihanalizi, faza ogledala nalazi se između 6. i 18. meseca, a onda nastaje falička faza. Naime, posmatranja pokazuju da u tom periodu (2 god.) postoji inhibicija jezičke sposobnosti uprkos ubrzanom sećavanju i lateralizaciji mozga. Počev od te inhibicije pa sve do kraja Edipove, tj. na izmaku faličke faze (oko 4-5 god.) glavni činoci jezičke sposobnosti stiču se ubrzano: nakon toga, u periodu latencije usporava se krvila jezička sposobnost sa lakim padom; u pubertetu konačno prestaje olažano sećavanje jezika. Cf. Eric H. Lenneberg, BIOLOGICAL FOUNDATIONS OF LANGUAGE, New York, John Wiley and Sons, 1967, p. 168, 376.

⁵ Cf. chap. B.I, B.II, B.III, B.IV.
⁶ O Malarmeu, Hegelov I cf. chap. C, VII, 2.

⁷ Cf. René A. Spitz, DE LA NAISANCE À LA PAROLE, PUF, 1968.

⁸ Po mom mišljenju, u jednom normalnom spletu dva nagona agresivnost se može porediti sa elektromagnetskim talasima. Na taj način, podsticaj agresivnosti omogućava da se dva nagona usmeri ka okolini. Ali ako nagoni ne uspevaju da se povežu, dolazi do rasplitanja, pa se agresivnost okreće protiv same osobe i u tom slučaju libido više ne može biti usmeren ka spoljašnjosti. [IBID., p. 221-222.]

⁹ Savladavanje jezika i naročito sintaksičke strukture koja ga normativizuje, čini u stvari paralelu fazi ogledala.¹⁴ Savladavanje jezika pretpostavlja poništenje analnosti, tj. ono je savladavanje sposobnosti simbolizacije konačnim odricanjem od odbačenog objekta, njegovim potiskivanjem u obliku znaka. Svaki povratak odbacivanja sa ertoškim zadovoljstvom sfinktera koje ono nosi, remeti tu simboličku sposobnost i njenu završnicu, savladavanje jezika. Uključivši se u sistematičku jeziku, odbacivanje odlaže ili sprečava (kod šizoidnog deteta) njegovo savladavanje. Kod odraslih, taj povratak nesublimisan i nesimbolizovan analnosti razbija linearnost značenjskog lanca, izazivajući paragramatizam i glosola-

FILOZOFIJA PSIHOANALIZE

rživa protivurečnost koji dostiže mali broj subjekata. Ako odbacivanje obuhvata »eksikraciju«¹³ – »ekspektoraciju« po Artou ili »ekskrekciju« po Bataju (Bataille) to pokretacko rasterećenje, taj telesni grč ulazi u znak koji je i sam odvojen, u jezik, da bi u njega ponovo uveo i u njemu pokazao sam mehanizam po kome dolazi do razdvajanja stvari i reči: da bi pokazano, rasklopio i ponovo dotorao registar glasovni (Malarmeovi tekstovi ili Lotreamonova *Maldororova pevanja*) i logički (Pesseme I Dikasa /Ducasse/). Odbacivanje se ponovo uvođi i obnavlja u rasčepljrenom jeziku. Pojednostavljuvanje svojstveno formalističkoj teoriji simbolizma, sastoji se u tome što se u procesu označavanja vidi samo **tekst**, u smislu kodiranje ili izmenjene distribucije znakova, a da se ne primeti nagonsko **odbacivanje** koje ga i stvara na prelazu između telesnog i prirodnog s jedne strane, i simboličkog i socijalnog, sa druge, a posebno u svakom od njih. Nasuprot tome, shvatiti dijalektiku raznorodnosti tih »kategorija« znači pre svega naznačiti da odbacivanje – analno, sadističko, agresivno – postavlja »objekt« i »znak« i sačinjava **stvarno** u kome se nalazi fantazmatika ili objektivna realnost. Tako se subjektu nude dve mogućnosti:

Ili da prode dalje, tj. s onu stranu odbacivanja, u realnost i zanavak poništi put odvajanja, rascepa, da bi živeo u ponovnom padu, izvan svakog »angazaovanja« u stvarnosti, gde se postvaruje svako **meta**: Meta logika, metasubjekt, metajezik, metafizika. Time se stavlja pod zakon oca i sam prihvata paranoju, istovremeno sa njenom konotacijom, homoseksualnošću i previše krvokom sublimacijom. To je Orest, ubica svoje majke u ime zakona grada.

Ili da se stalno vraća odbacivanju i dostigne u paranoičnoj homoseksualnosti ogoljenoj stvaranjem značenja, šizoidni trenutak rascepa. Bolno telo Malarmeovo pre rasprsnutog i mumificiranog Artoovog, svedoči o tom gubitku jedinstva.

Ako mislimo na »ličnost« koja postaje poprište tog procesa, dobija se, za normativnu svest, neizdrživa predstava polimorfizma koji zna za sve perverzije i ne prihvata nijednu, ko-

tivreči jednom i diskursu, ali je tu da bi ih odbacilo (ili bilo odbaćeno). Žamblik (Jamblique) se vraća Heraklitu kad kaže dođe ne je eksplicitno, da jedinstveni i retki čovek koji odbacivanje vrši u svom razumu, to čini polazeći od materije: ako je ono veće od nje ona ga uslovljava i stvara, uzmičući i odbacujući ga: »Moja postavka je dakle, da postoji dve vrste žrtvi. S jedne strane žrtvovanje ljudi potpuno očišćenih, kakvo kako kaže Heraklit retko čini jedan jedini čovek ili samo nekoliko ljudi i sa druge strane, ono koje ostaje u materiji.¹⁷

Pošto smo sledili put odbacivanja kod Frojda, možemo ga proučiti i kod Hegela, koji nam je omogućio da na početku ovog poglavljaja očitamo negativitet. Hegelove logike u **odbijanju** (repulziji) vidi unutrašnji momenat negativnosti koji dodiruje ono što smo mi označili terminom **odbacivanje**, ali bez mešanja sa njim. **Odbijanje** (repulzija) je kod Hegela negativni odnos Jednog sa samim sobom čime se razlikuje od **postojanja** koje je »preobražaj Bića u Ništavilo«¹⁸. Osnovno određenje Jednog, njegovo deljenje sa ipak osiguranim opstankom i umnožavanjem pomoci privlačnosti koja pretpostavlja repulziju: vidimo da je Hegelova repulzija uvek podredena Jedinstvu i da je, počevši da deluje unutar nje, dovodi u pitanje samo **sposobljja**, dodajući joj izvana mnogostruku značenja. Nesumnjivo je, a i Hegel sam insistira na tome, da je »repulzija« suštinsko ponuđenje negativnosti, suprotno Kantovoj analitici po kojoj »dve osnovne sile, pridodate materiji, ostaju spolja i nezavisne jedna od druge«¹⁹ a »repulzivna sila je površinska sila zahvaljujući kojoj materije deluju direktno jedna na drugu samo na nivou zajedničke površine gde se dodiruju.«²⁰ Međutim, ponuđenjem repulzije u samo Jedno i njenim pretvarjanjem u mehanizam njegove preciznosti, određenost i upotrebu, identiteta, Hegel repulziju podređuje onome što smo nazvali »simboličkom funkcijom«; Frojd se obratno, približava dijalektičnoj logici kad od **odbijanja** čini presudni momenat stvaranja simboličke funkcije. Samo je kod Frojda, jedno drugo – poprište – nagonske osnove ono koje pokreće odbijanje. Budući da u vidu nema takvu jednu heteronomiju²¹, Hegel može samo da

vijem livsi, bakropis

ji prolazi kroz sve poroke i ne odaje se nijednom, nejedinstvenom, neautentičan, kao mudrost izveštacnosti, bez unutrašnjeg sveta, kao stalno odbacivanje. To je neizdrživa čudovišnost za društveno telo i za njegovu paranoičnu realnost za koju ono uostalom, zna, ali kojoj se izružuje: onakvo kakvo se po tradiciji uvek prikazuje, od Heraklitove »mizantropije« do zlobe Ra-moovog sinovca i do *Paradoksa o glumcu*.

Tzgleda da su u grčkoj tradiciji, fragmenti koji su nam ostali od Heraklita oni koji najviše zadiru u proces istovremene »hipertrofije ega«¹⁴ i njegovog podvajajućeg unutrašnjeg razuma. Ne napuštajući. Dakle, razum, taj proces od njega ne stvara logičko jedinstvo u Platonovom ili stočkom smislu, već jedno podelegano kazivanje, protivurečje, koje za celinu drži ono što je odvojeno: reči stvari, ali i stvari i reči medusobno, reči kao odbacivanje označene stvari ili neke druge reči iskazane ili ne. Samo »veštak«, onaj koji vlada tehnikom kazivanja, dostiže tu »poetsku« mudrost, tō σοφόν «umetnost». Znači li to da je »umetnost« zadržavajući reči u odbacivanju, »govor nad govorima«? Diskurzivnost je tek jedna od manifestacija procesa, manifestacija – Fenomenika i jezička. Ako metatejzik može obuhvatiti taj proces samo polazeći od jezika, stvarajući stilističke, etimološke i logičke figure, odvajanje koje diskurs ponovo predstavlja vraća nas pre simboličkom i unutar simboličkom odbacivanju gde se gube logos i njegov homolog. On nas vraća ka asimboličkom rascepu koji se ni ne može simbolizovati, koji nije ni jedan ni mnogostruk, već beskrajno ništavilo o kome govori spekulativna filozofija i koje mi postavljamo kao materiju, već i još uvek u rascepu, od kojeg će ponovljena odbacivanja iznedriti kako tezu logosa, tako i njegovo izbijanje. Heraklitovo umeće je praksa koja, preko logosa, ponavlja to **odvajanje** bez početka i kraja koje Frojd potekao¹⁵ pripisuje nesvesnom. »Od svih postavki koje sam do sada čuo, nijedna ne dostiže do izdvajanja onog što, samo za sebe, čini umetnost.«¹⁶ To što samo za sebe čini umetnost – nagonska materija – Nijedna postavka ne razlikuje: ono pro-

ukine spoljašnjost tako zacrtanog odbijanja. Evo kako – Hegelovo odvijanje objašnjava što je Jedno po sebi i prenosi se izvan njega; to odvajanje se ospoljava i završava kao dijalektička posledica u spoljašnjosti: »Repulzija Jednog od sebe samog objašnjava što je Jedno po sebi, ali beskraj kao stanje odvajanja je beskraj koji se ospoljuje u odnosu na samog sebe i to zbog neposrednosti Beskraja, Jednog. On je i jednostavan odnos Jednog sa samim sobom i [i to najviše] i apsolutno odsustvo odnosa sa Jednim u prvom slučaju, reč je o afirmativnom odnosu, a drugom, o ne manje složenom, ali negativnom odnosu. Ili, još bolje, mnogostrukost Jednog je čin njegovog samouspostavljanja, jer ono nije ništa drugo do negativnog odnosa sa samim sobom i taj odnos u Jednom samom je mnogostruk. Jedno. Međutim, s druge strane, mnogostrukost Jednog je potpuno spolašnje stanje, jer Jedno proizilazi upravo iz prigušivanja drugog bića, a njegova repulzija iz odnosa sa sobom samim i iz proste identičnosti sa sobom samim. Umnožavanje Jednog predstavlja beskraj koji se naivno ispoljava u vidu protivurečja.«²²

Trenutak izbijanja Jednog, povratkom repulzije ka sebi samoj, tj. protiv sopstvene potencijalne moći uspostavljanja i umnožavanja Jednog, izgleda da nije bio predviđen. Zar ona ne treba predvideti heterogeno rasparčavanje simboličkog prikriveno u samom njegovom uspostavljanju koje se neprestano ruši održavanjem procesa. Zar nije predviđena istovremenost granice koju čini Jedno i njenog **prevazilaženja** čiji je karakter a-razumski, a-relativan i a-posrednički. Zar nije predviđena mogućnost ustanovljenja rušenja Jednog smisl-bezmisla, preko kategorijalnih granica (»unutra«, »jedan«, »mnogostruk«...) koji predstavlja upravo odbacivanje u »šizoidnom« procesu teksta.

Izgleda da idealna zaokruženost hegelove dijalektike se sastoji u nemogućnosti da se negativnost uspostavi kao bilo šta drugo sem kao ponavljanje idealnog jedinstva u sebi samom. Spoljašnjost na koju se ono de facto osuđuje, bliska je idealnom zatvaranju, do kojeg, uprkos brojnim zaobilaznim putevima, stiže njegova putanja. Mi želimo da nagovestimo,

9 Cf. S. Freud, LE PROBLEME ÉCONOMIQUE DU MASOCHISME, Standard Ed., t. XIX.

10 Aliteracija, asonanca itd. Cf. Chap. B.I.

11 Složenice. Cf. chap. B.I.

12 Freud, »L'homme aux loups«, in CINQ PSYCHANALYSES, PUF, 1986.

13 Cf. green, OP. CIT.

14 Bollack et Wiemann, HÉRACLITE OU LA SÉPARATION, Ed. de Minuit, 1972, p. 14.

15 Npr. teorija nagona.

16 Bollack et Wiemann, OP. CIT., p. 305, 108.

17 IBID., p. 226. Is-

to, p. 69.

18 Cf. SCIENCE DE LA LOGIQUE, t. I, tr. fr. de VI. Jankélévitch, Aubier, 1947, p. 173-174. Hegel za »abstossen«, za »repellire«, za »odbijanje«, za »repulsion«, Cf. Hegel, SCIENCE DE LA LOGIQUE, t. I, livrel

19 IBID., p. 191 (tr. fr. de VI. Jankélévitch).

20 IBID..

21 Vratimo se na to pogl. A, III.

22 Hegel, OP. CIT., p. 175; MI PODVLA-CIMO.

23 Cf. »La dénatation«, p. 3.

24 A. Artaud, »Description d'un état physique«, in OEUVRES COMPLÈTES, t. I, p. 75.

U pogl. C temo insistirati na ateleološkoj funkciji tog izbijanja Jednog (cf. načrtio str. 579 sq.) Podsetimo ovdje na ono što je izjavio G. Pankow u »snu nepostojecog Boga«. »Sizofrenija je sinonim za ateizam« (G. Pankow, L'HOMME ET SA PSYCHOSE, Aubier – Montalgne, 1969, p. 220)

FILOZOFIJA PSIHOANALIZE

polazeći od jednog materijalističkog tumačenja omogućenog Frojdovim postavkama o osuđenju ponavljanja, da odbacivanje, ne samo što ne uspostavlja, jasno i jednostavno, niz mnogostrukog Jednog, već ponavlja, otvara u i kroz Jedinstvo (u iskušenju smo da kažemo, s onu stranu »značenjskog jedinstva« i »subjektivnog jedinstva«) materijalni proces ponovljenih rascepa, koji su aznačenjski i nagonski ali koji deluju sa pravilnošću objektivnih zakona i kroz simboličko spajanje podsećaju na nju pukotinama i novim rasporedom stvari koje potom stvara.

I zaista, ako su za Frojda *Ausstossung* i *Verwerfung* postavili znak, oni su delovali i pre njega, tako reći »objektivno« u pokretu žive materije podvrgnute prirodi i društvenim stegama. »Da bi se razumeo napredak (ustavljanje realnog kao podvojenog), treba podsetiti da sve predstave svoje poreklo imaju u opažaju i to u cilju njihovog ponavljanja.«²³

Uvodeći znak, subjekt i sudjenje, *Verwerfung istovremeno* stremi ponovljenim rascepima nesimbolizovane žive materije i dalje od živog, ka neorganskom. Tako ocrtan nagon deluje u jednoj transsimbolici koja telo značenja vraća u prvo bitno biološko značenje, u konačnu smrt. Ono što se uostalom, **predstavlja** kao »smrt« verovatno nije ništa drugo – a brojni »literarni« tekstovi o tome svedoče – do verbalizacija odbacivanja, mnogostrukog pucanja svakog jedinstva, uključujući i ono telesno: »Trebalо bi sada govoriti o bestesnosti stvarnosti, toj vrsti pucanja, usmerenoj, reklo bi se, ka, sopstvenom umnogostručenju među stvarima i o osećanju koje one (stvari) pruzaju u našem duhu i mestu koji treba da zauzmu.«²⁴

Tvrdoglav i nasilni povratak odbacivanja, »osuđenje ponavljanja« koje Frojd otkriva kao jedan od »krajnjih mehanizama funkcionalizma psihe i suštinskega od »načela zadovoljstva«, nije obeležen samo kao »demonski« ili kao težnja inherenta organskom životu, usmerena ka zaustavljanju galopirajućeg razvoja, organskih oblika i njihove simbolizatorske sposobnosti i njihovom vraćanju u stanje inercije i stalnosti. Kroz takve posavke i dalje od spekulacija o smrti, koje je kao takve priznao i sam Frojd²⁵, kao i počev od započetnja o »šizofreniji«, ali, zbog onog što nas zanima, još više polazeći od modernih tekstova, potvrđuje se objektivni zakon: – **odbacivanje**, specifični pokret materije, stvar svoje različite oblike, uključujući i simboličke pojave, osiguravajući istovremeno svojim ponavljanjem i **prag te postojanosti granicu**, branu oko koje se ustanovljava različitost – put simbolizacije; međutim, taj nagonski utrošak, iako uspostavljući svoju simboliku i različitost, vraća se – naročito u tekstu – da bi ta različitost izbila i da bi se, kroz igru uvelo ono što deluje u tajnosti – rascep materije. To što on, a Frojd ga lokalizuje u **idu ili nesvesnom** prođe u podvajanje simboličke igre, potvrđuje da u procesu označavanja, upotebljenom u svojoj beskrajnoj celokupnosti, nema nesvesnog: da u tekstu nema nesvesnog. Vrativši se, ponovljeno odbacivanje suprotstavlja se potiskivanju i ponovo uvodi, Frojdovim terminima rečeno, »slobodnu energiju« u vezanu energiju.

Ovde stižemo do suštine pojma **procesa označavanja**. Njegov moćni mehanizam, odbacivanje, je raznorodan, jer je po Frojdovom gledištu **nagonski**, što znači da predstavlja kariku između »psihičkog« i »somatskog«. Da bi se održala, dihotomija između te dve »kategorije« se dijalektizuje i »označitelj« se javlja samo kao **teza** – postavka o beskrajnom ponavljanju materijalnih odbacivanja, dok se »slobodna energija«, još uvek u rascep, udvajajući i odbacivanju, sudara sa zidovima prirodnih i društvenih struktura, sa »spoljašnjim ometajućim silama«, kako kaže Frojd, da bi se iskrstitalisale »jedinice«. Ispoljavanje osuđenog ponavljanja (...) ima u velikoj meri nagonski karakter: kad je ono u suprotnosti sa načelom zadovoljstva, izgleda kao da deluje neka vrsta demonske sile«, primećuje Frojd²⁶ i nešto dalje: »Kako shvatiti potvrdu nagonskog karaktera prisilnog ponavljanja? S te tačke gledišta, ne možemo a da ne pretpostavimo da smo na jednom opštem tlu nagona i možda čak i na tragu organskom životu u celini – koji dosad nije bio prepoznat kao takav ili bar ne jasno formulisan. Tako izgleda da je nagon težnja svojstvena organskom životu, usmerena obnavljanju jednog starijeg porekla kojeg se živi organizam odrekao pod pritiskom ometajućih spoljnih sila: tj. jedna vrsta organske prilagodljivosti ili, drukčije rečeno, izraz inercije svojstvene organskom životu.«²⁷

Prema Frojdu, konformistička psihanaliza kreće se putem koji je usmeren ka »rušenju otpora ida«, tumačeći ga i prigušujući tako nagonsko odbacivanje kategorije koju zovemo »delati«, da bi ga »označila« i »istakla fine prelive«. Podignuto do načela, to »ujednačavanje« odbacivanja otupljuje »štricu« procesa označavanja. Nasuprot tome, tamo gde je odbacivanje svedeno na suštinsku motoriku, tamo gde ono neizbežno, svesno ili nesvesno, postaje osnaženi agens procesa označavanja, ono stvara nove, smeće, kulturne i društvene oblike, koji postaju, kako ćemo kasnije videti, u posebnim uslovima, i rušilački.

Kako se u okviru diskursa pojavljuje taj povratak, taj **visak odbacivanja**, koji preispituje simboliku, već ustanovljeni *Verwerfung*? Koja je to negativnost teksta, različita od simboličke negacije suda, koju podržava subjekt u opasnosti? Koja libidonoza organizacija i diskurzivna ušteda joj odgovara?

Po Frojd-u i njegovom članku o *Oporicanju* – simbolizacija podrazumeva potiskivanje zadovoljstva, erotskih nagona – ali to potiskivanje nije apsolutno. Kod Frojda se naslučuje da bi posledice tog potpunog potiskivanja (kad bi ono bilo moguće) zakočile simboličku funkciju. Lakan (Lacan) objašnjava da je potiskivanje »vrsta nesklada između označitelja i označenog koji je određen svakom cenzurom društvenog porekla.«²⁸ Uvođenje simboličke funkcije zahteva to potiskivanje i nameđu da izbrisana istinitost stvarnosti može da se pojavi samo »između redova«, tj. u lingvističkoj strukturi, između ostalog, u obliku »oporicanja« npr.

Dakle, ostvarivanje funkcije suđenja »postaje moguće tek pošto je stvaranje simbola negacije mišljenju omogućilo prve korake u oslobođanju od posledica potiskivanja. Vratimo se sada pomenutom oporicanju: za Frojda, »oporicanje je prevaziđenje potiskivanja (Aufhebung der Verdrängung), dakle »intelektualno prihvatanje potisnutog, ali ne i rasterećenje, njegovo slabljenje. Shodno tome, razdvajaju se »intelektualna funkcija« i »afektivni proces« iz čega proizilazi »jedna vrsta intelektualnog prihvatanja potisnutog materijala dok u isto vreme opstaje i suština potiskivanja.«

Pojava simbola negacije u označitelju delimično dakle, oslobođanju potiskivanja i u označitelju uvodi jedan deonoga što je ostalo izvan simboličke kategorije, ono što je bilo potisnuto i što Frojd naziva »afektivnim«. Reč je o nagonskoj, telesnoj bazi, koja potiče iz konkretne istorije konkretnog (biološkog, porodičnog, društvenog) subjekta. Ako je i tačno da se to »afektivno« može pojmiti samo kroz njegovu diskurzivnu strukturu, bio bi čist semantički empirizam, kad bi se verovalo da ono ne može nekako postojati i van nje. Vidimo da je negacija, kao simbolička funkcija svojstvena suđenju (svojstvena simbolizaciji) intelektualna sublimacija (Aufhebung) samo jednog dela odbacivanja (Verwerfung).

Oporicanje koje se posmatra u slučaju »opsesivnog mišljenja« postiže da »idejni sadržaj potisnutog materijala (jedini) dospeva do svesti«. U analitičkoj situaciji, zahvaljujući transferu, »uspевамо да победимо и саму negaciju i da постignемо потпуно интелиектуално приhvatanje potisnutog materijala, ali sam proces potiskivanja nije time otklonjen.«

U estetičkom stvaranju, što nije transferna situacija, negacija nije »povredena«. Odbacivanje dejstvuje i stvara ne »intelektualno prihvatanje potisnutog materijala«, (tj. ne stvara prolaz u označeno, u simboličku funkciju) već se utiskuje u označiteljski materijal. Ova tvrdnja podrazumeva s jedne strane da se u postavljanje simboličke funkcije (zasnovane na suđenju) zahteva transfernu situaciju. Ona podrazumeva s druge strane, da simbolička funkcija već razlikuje ne samo »objektivno« i »subjektivno«, već i »označitelj« i »označeno«. Nasuprot tome, ponovo uvođenje simbola negacije u pesnički jezik (šta treba razlikovati od ponovnog uvođenja negacije kao »oporicanje« u analitičkoj situaciji) stvara drukčiju organizaciju potisnutog koja nije »intelektualno prihvatanje potisnutog sadržaja«, *Aufhebung*, već postsimboličko (i u tom smislu i antisimboličko) obeležavanje materijala koji je tokom prve simbolizacije ostao netaknut. Taj »materijal« koji su znak i suđenje odbaci izvan prvih simbolizacija, sada se povlači u ono nesvesno u jeziku, a da nije prihvaćeno u obliku »matajezika« ili bilo kakvog poimanja. Ponovljeni nagon (ka smrti: negativnost, uništenje) se povlači u nesvesno i smešta se, *vec positiviran i erotizovan*, u jezik koji se organizuje u prozodiju ili ritmovane tonove²⁹. Ako se »u analizi ne nalazi »ne« koje dolazi iz nesvesnog i (ako) prepoznavanje nesvesnog od strane ega izražava odrčnim izrazom, kako kaže Frojd u istom članku, reči ćemo da je semiotički raspored stvoren pesničkim jezikom kroz postavku o jeziku kao sistemu simbola, trećestepena negativnost: ni izostanak »ne« (kao u nesvesnom) ni negativni izraz (pokazatelj uvedene simboličke funkcije) ni oporicanje (simptom neurotičnog ega koji idealizuje potisnuto) već preobražaj lingvističke i logičke linearnosti i idealnosti, koji se ne može smestiti ni u jednom egu. Poetski ritam nije prepoznavanje nesvesnog, on je njegov utrošak i njegova realizacija.

Za psihanalizoju »pravi subjekt je subjekt nesvesnog«, koje se pojavljuje samo u fenomenu transfera.

Vidimo da poetski subjekt nije takav. Ako su psihanaliza i transfer omogućili da se za nauku oslobođe mnogostrukе topike subjekta, ona koja se tiče poetskog subjekta ne povlači u jedan raspored značenja (sto bi se moglo nazvati »prozodjom« ili »umetnošću«) »idejni sadržaj« onog što je ostalo izvan prvo bitne simbolizacije, već njegovog **uštедu: pokret** odbacivanja. To odbacivanje se podrazumeva u pozitivnom суду (*Bejahung*) (takov je Lotreamonov tekst) ili u lingvističkoj morfološkoj ili sintaksi (takov je Malarmeov tekst), tj. ispoljava se pomoću simbola negacije ili rušenjem morfo-sintakse. Poetska negativnost je trećestepeno odbacivanje: kao odbacivanje simboličke i neurotičke negacije, ona prostorno i muzički podseća na dijalektički momenat radanja značenja.

Tako i tekst trenutno ponovo rešava nesklad između označitelja i označenog koji je uspostavljen simbolom negacije i koji određuje svaku cenzuru socijalnog porekla, da bi ga ponovo postavio, ali naravno, sa drugačijom preraspadom. On utiče da odbacivanje deluje na istom mestu kao i simboličko i socijalna cenzura koja ustanovljava jezički sistem kao sistem simbola (dvostruko artikulisan: označitelj/označeno).

25. »U mojim sledećim redovima, [–]Au-delà du principe du plaisir (1920); »Psychologie de groupe et analyse du Moi« (1921) i »Le moi et le Ça« (1923) prepustio sam se tom uživanju u spekulaciji koje sam dugo potiskivao. [–]Etude autobiographique«, S. E., t. XX, p. 57; G. W., t. XIV.

26. »Au-delà du principe du plaisir«, S. E., t. XVIII, p. 35 [in ESSAIS DE PSYCHANALYSE, Payot, 1963, p. 45].

27. EBID., p. 36 [in ESSAIS... p. 46.]

28. »Introduction au commentaire de J. Hyppolite, in ECRITS, p. 372; MI PODVLAČIMO.

29. Cf. chap. B, I.

Julija Kristeva, *Le repoussement selon Freud. Le reject; u knjizi, Julija Kristeva, LA RÉVOLUTION DU LANGAGE POÉTIQUE*, ed. du Seuil, Paris, 1974.